բաղանդելով, ապաստիներից ժողովեցի 27 ր., որը ներկայացնում եմ խմբագրութեանդ: Մնում է Մարխալ և Մարգիսի Տէր-Ներսէսեանների, Մանաջիր Մելիք-Ստեփանեանի և Մանուէլ Ամիրխանեանի վրա 14 ր., ապաստիկ, որը լոյս ունեմ յիշեալ պարոնները և տիկինները ինքնայոդերը կը բարեհաճեն ուղարկել «Մշակի» խմբագրութեան:

Վերջացնելով ընկերութեան հաշիւը, պարտք եմ համարում յիշեցնել պ. Ն. Տէր-Ներսիսեանցին, որ 278 ր. շահը դեռ ևս մնում է նորա վրա անվճար:

Արսէն Թորոսեան

ՆԱՄԱԿ ՔԱՆԱՐԱՂԱՅԻ

Օգոստոսի 25

Թէև իմ չնչին լուսան ձգել էի սովելոց գանձանակի մէջ, նորէն կարդացի ձեր յարգելի «Մշակի» լրագրի № 132-ի մէջ սովից յառաջացած թշուառութիւնների մասին, որը ցան ու ցիր է արել մեր անօգնական հայրենակիցներին ու թշուառ մանուկներին, և քշել է մինչ Կ. Պոլիս, և ինչպէս անդ ընդունվել են ազգի բարեբարներից և բարեբարչներից ինամվելու համար (փառք և պատիւ նրանց) և թէ ինչպէս մեր սրբազան պարարքն յորդորել է ժողովուրդին զնպի զթութիւն և օգնութիւն այն թշուառներին, և բարեհաճել է մեզ համար պարտք առնել ազգի թշուառութիւնն թեթևացնելու համար անխիղճ սովի ճանկերից. վասնզորդ ինձ պարտք համարեցի կրկնել իմ կարողութեան չափ օգնել մեր թշուառ եղբարց և քերց, ուղարկելով սրա հետ քսան և չինգ ր. (25 ր.) դրամ, կը խնդրեմ հասցնէք սովելոց մասնաժողովին այս իմ փոքրիկ նուէրը:

Քանի անգամ տեղիս հայ վաճառականներից խնդրվեցի, որ արանք էլ օգնութեան մասնակցէին. իմ խնդրին թողին անկատար, որովհետև իրենց նման հարուստ չէի, ուշք դարձնէին, և իրենք էլ առաջ չընկան, իրանց անձնական օգուտն ազգի օգուտից վեր դասեցին, ու մեր թշուառ հայրենակիցներին թողին անօգնական ևս կարծեցի ուրիշ տեղեր հասցրած կը լինէին. իրենց նուէրները, բայց տարաբաղդաբար և ոչ մի տեղ չը կարդացի աստից նուիրատուների անունները, բացի երկու ընկերներից, որոնց կուղղեմ իմ ջերմ շնորհակալութիւնը: Վերջացնելով նամակս, յարգոյ խմբագիր, խնդրեմ տեղի տաք ձեր պատուական լրագրի մէջ:

Աւետիք Փանոսեանց

ՆԱՄԱԿ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻՑ

Սեպտեմբերի 3-ին

Հրաւիրված լինելով հայ-կաթոլիկ երիտասարդ Սիմոն Տէր-Մարտիրոսեանի հարսանիքին, մի փոքրիկ խումբ լուսաւորչական և կաթոլիկ հայերս ուրախանում էինք միասին: Հայկերոյթի ժամանակ պատեալի Մանուկ քահանայ Տճեոյանց դարձաւ դէպի հանդիսականները մօտաւորապէս հետևեալ խօսքով:

«Սիրելի եղբայրներ: Մենք որ այսօր հաւասարապէս ուրախանում ենք այստեղ, հայ-կաթոլիկներ և հայ-լուսաւորչականներ, առանց կրօնի խտրութեան, որպէս մի ազգութեան զաւակներ, մեզ համար սուրբ պարտականութիւն է յիշել որ մենք ունենք նարպատ եղբայրներ թիւրքայ Հայաստանում, որոնք տանջվում են սոսկամիտներից և այս բոպէիս շատերը նրանցից իրանց արիւնով և կեանքով պաշտպանում են հայի պատիւը և իրանց կեանքը զոհում են: Մենք պարտական ենք նուէրներով մեր օգնութիւնը հասցնել թիւրքայ Հայաստանի մեր եղբայրներին: Եթէ պատում էք այս հարստանիքը, յիշեցէք և մի մոռանաք մեր եղբայրների ներկայ վիճակը:»

Պատեալիի խօսքին խոյն արձագանք տուին ներկայ գանվածները և սեղանի կառավարիչ պ. Յակոբ Աստոյեան, խոյն սկսեց Նուիրատուութիւն հաւաքել, որից գոյացաւ 33 բուլլ գումարը: Աչա ուղարկելով խմբագրութեանդ այդ գումարը, խնդրեմ հասցնել նրան «Միացեալ ընկերութեան» ձեռքով «Սովելոց մասնաժողովին», կամ հասցնել նոյն ընկերութեանը գործադրել հայ ազգի ներկայ անշրաժեշտ պէտքերին:

Նուիրողներն են. Մանուկ քահանայ Տճեոյեան 1 ր., Մաշտոտ Սարգիս Թաշչեան 10 ր., Գրիգոր Սպասիկեան 10 ր., Յակոբ Աստոյեան 2 ր., Մէլիք Սողոմեան 2 ր., Սիմոն (հացագործ) 2 ,., Օհաննէս (Հիւսն) 1 ր., Պօղոս Յակովբեան 1 ր. Աւագ Յակոբեան 1 ր. 50 կ., Նազարէթ Գասպարեան 1 ր., Անոյան 45 կ., Պետրոս Բէպուբեան 1 ր. և փոստի ծախս: Ընդամենը 33 բուլլ:

Պետրոս Բէպուբեան

ՆԱՄԱԿ ԹՄԲԱԳՐԻՆ

Սեպտեմբերի 12

Հայկական թատրոնի առաջին ներկայացման ուղեղի գեալ, զժբաղդաբար որ առաջ տոմսակ վեր չառնելուս պատճառաւ տեղ չը կար, ճարրս չատաւ, 3 բուլլի վճարեցի և օրքեստրի մի տոմսակ առի. ես կաշեցի թէ օրքեստրի տոմսակը յատուկ տեղ ունի նստելու, բայց ափսոս, վերջը հասկացայ թէ նուագածուներն կարգը նստելու արժէք ունի եղեր առած տոմսակս, առաջի բերան ամրոցայ նուագածուաց խմբին խառնվելու, մինչև վերջը ոտքի վրա կանգնել ալ վախենալով, ամենայն երկիւղածութեամբ գնացի թմբուկ ածողին տեղը նստայ: Հաղիւ 2 վայրկեան նստած էի, թմբուկին տէրը հասաւ, խոյտը ալ քերը բանալով տեղը պահանջեց, վեր կացայ, մէկ վիօլեթիստին տեղը պարապ էր, խոյտն այնտեղ բազմեցայ վիօլեթիստն ալ եկաւ, տեղս ելայ, բասս պրոֆեսոր, տոյին ետեւը կրծկրտեցայ, նա ալ եկաւ, վերջապէս կարգաւ ամեն մէկ նուագածուներուն ածուներուն վրա երկերկու վայրկեան նստելով և վերկանգնելով ուզեցի chef dorcheztre-ի տեղը յանձնակել. այս սրբագործութեան ալ չը համաձայնվելով, առջի երեք բուբիանոց տեղը վերադառնալու որոշումը տուի, այսինքն գնացի կրնակիրը պատին տալով կանգնեցայ. պատին վրա այնքան կիր կար, որ ալիւրաթափաթափ ջաղացպանի բանուոր դարձայ: Վնաս չուներ, ես հայ բնսը սիրում եմ, այն գիշեր ալիւրի մէջի ալ գիս մոցնէին և գլխի վար թատրոնին առաստաղէն կախէին, դարձեալ պիտի համբերէի, մինչև լաւ կը լինէր եթէ նստարան չը գտնված ժամանակս օդի մէջ կանգնելու տեղ չը ծախէին, կամ գտնէ մէկ ու էկս բուբլի առնէին փոխանակ երեք բուբլիի. որովհետև կանգնած տեղիցս հաղիւ հաղ բեմին էկսը կարողանում էի տեսնել:

Ես չափս կը ճանչնամ, թատրոնի դերասաններու խմբին համար բէյցիկիս կամ կրնիկիս գրելու անկարող եմ, այս նուրբ պաշտոնը ուզիլի յաղողականներուն թողնելով. մի քանի բան յիշեցնեմ.—Նախ և առաջ այն գիշերվան «Տէրէզա» պիէսային մէջ հարիւրաւոր անդամներ «վան գլ» բառերը կրկնվում էին ինչպէս և յաջորդ պիէսաներուն մէջ, երկրորդ—ոգի Հայաստանի կենդանի պատկերին մէջ Մուշ, Վան, Սիս, և Գումրի աւերակները կային, և ամենից հռչակաւոր Անին մեծ ցիվ էր, այս բանը աններելի է. աւերակաց լուսանկար ալ. Քիւրքճեանն ալ ամիսներով Անայ աւերակները նկարեց, փոխանակ Վանայ Շամ-բամի պարիսպները նկարելու. եթէ հայ թատրոնի հայրենասէր կոմիտէն Անին մոռանայ, ժողովրդին Անի ասես, պէտի պատասխանէ թէ այնպէս բան չը կայ: Երբորդ,—անտրակտի ժամանակ վերջին զանգակը խփվելէն և վարագոյրը բացվելէն յետո կոշիկներու ճչագին կրնոց և շրջնկոցներով և դռներու աղմկից բախումներով շատերը թատրոն կը մտնեն խաղը խանգարելու: Նատ անախորժ է այս սովորութիւնը. եթէ չանգիականաց ուշադրութիւնը դէպի իրենց գրաւելու համար կտնեն այս թեթևամտները, այսպիսի նախատեսութեան հարկ չիկայ, որովհետև սոքա այնքան տեսնված և ճանչցված մարդիկ են, որ ոչ ոք ուշադրութիւն չի դարձնէր: Այս սովորութիւնը կայ Եւրոպայի թատրոններու օթեակներուն մէջ, խաղը սկսվելից յետոյ կը դան որպէս զի բազմանգիր դարձնեն նոր եկողներուն, բայց և այնպէս անձայն կը դան առանց խանգարելու:—Թոյլ տուէք ինձ ասել թէ «Վիտի Դիվիդէ» ներկայացման գիշերը ճշմարիտ խոստովանելով յիսմարոնցը զրկվելու չափ պ. Ադամեան լաւ խնդեցաւ և օրիորդ Աստղիկը իր մաշուան յուսարկութեան հանդէսը կատարելու չափ լաւ մնաց:

Կրաօ

ՆԵՐԲԻՆ ԼՈՒԻՐԵՐ

Ս. Պետերբուրգի հայ ուսանողներից մէկը խընդրում է մեզ յայտնել, թէ նա արդէն սկսել է թարգմանել ռուսերէն լեզուով Բաֆֆիի «Խ ե ն թ» անունով վիպասանութիւնը և դիտաւորութիւն ունի այս ընծայել տեղային պարբերական հրատարակութիւններից մէկի մէջ:

—

Մեզ հաղորդում են, թէ մի ընտանեք Թիֆլիսից գնացած է եղել որպէս ուխտաւոր Թեզէթ գիւղը, այնտեղից վերադառնալու ժամանակ, ճանապարհին աւազակները յարձակվում են նրանց վրա, կողոպտում են, մի քանիսն սպանում են, ազատվում է մի երիտասարդ միայն:

—

ԱՅԳԵՀԱՏ գիւղից գրում են. առանց այդ գիւղի բնակիչների համաձայնութեան Եշմիածնի սինոդի հրամանով մի նորընծայ քահանայ ուղարկվել է ժողովրդին հովելու: Գիւղացիները չեն ընդունում նրան, բողոքում են, ասում են քահանային, որ չեռանայ իրանց գիւղից, բայց քահանան չէ ընդունում. Այժմ գիւղացիները վճռել են իրանց մէջ ամենեին եկեղեցի չը գնալ, և նրան ոչ մի եկեղեցական խորհուրդ կատարել չը տալ:

—

ԴԱՇԱՂԱՆ գիւղից գրում են. աւազակները մտնելով Ս. Պ.-ի տունը զողանում են բաւականաչափ պատրաստի փող և արծաթեղէններ: Աւազակները բռնվեցան, յայտնվեցաւ, որ բոլորն էլ ազգով հայ են: Գողացած փողերի մի մասը յետ են ստացել:

—

ՀԱՂՊԱՏԻՑ գրում են. մօտաւորապէս երկու տարի է, տեղային գարոյը փակված է: Հայր Թ. վարդապետը այդ ուսումնարանի անունով փողեր հաւաքեց, որ միւս անգամ բաց անէ գարոյը, բայց մինչև այսօր յայտնի չէ, թէ հայր սուրբը ինչ արեց իր հաւաքած փողերի հետ:

—

ՇՈՒՇՈՒՑ գրում են՝ գողութիւնները քաղաքի մէջ և աւազակութիւնները քաղաքի շրջակայքում գարձեալ շարունակվել սկսվեցան: Սեպտեմբերի 3-ին, անյայտ չարագործներից մի կոզակ սպանվեցաւ բուլլարի մօտ: Մարդը պատուելց յետոյ փողոցներում միայնակ անցնելը անհարմար է դարձել: Ամեն բոպէ կարելի է հանդիպել սրիկաների:

—

Ռուսաց «Բերզ» լրագրի № 163 բանասիրական բաժնում տպված է մի յօդուած հայերի մասին «Поѣздка въ Армянскій Туземной Аменіи» (ամենեանց տեղեկութիւններ թիւրքայ Հայաստանի բնակիչների մասին) վերնագրով: Յօդուածը ստորագրված է Եզեքիայ Յովհաննէսով:

—

Մեզ պատմում են որ սեպտեմբերի 5-ին Թիֆլիսի «Նավ գիւղ» ասված Հալաբար թաղի մի մասում անձրևի հետ միասին մանր գոլտեր ևս թափվեցան երկնքից: Այս բանը սոսկում պատճառելով բնակիչներին, Աստուծու պատուհաս և կամ նոր գալիք մի մեծ պատժի գուշակութիւն է կարծվում:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԵՐԻ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՄԷՋ

—

Էջրումից օգոստոսի 24-ին գրում են Վիէնայի «Politische Correspondenz» լրագրին:

Ամենահամբերատար ժողովուրդը թիւրքաց կայսրութեան մէջ—անտարակոյս, հայոց ժողովուրդն է: Հայերը դարերի ընթացքում միշտ հարստահարված են եղել. նրանց ապրանքն և կրօնական զգացմունքը ենթարկված է եղել հաղարաւոր վիրաւորանքների, նրանք կրել են անընդհատ ճնշումներ իրանց վաստակների վերաբերութեամբ և երբէք կեանքի ու կայքի ապահովութիւն չեն ունեցել, այսու ամենայնիւ, ոչ մի ժամանակ չեն դիմել ինքնապաշտպանութեան: Նրանք երբէք իրանց բողոքը չեն յայտնել զէնքով և ապստամբական ցոյցերով: Միակ միջոցները, որոնցով նրանք արտայայտում էին իրանց ցաւերը, եին աղերսագրեր Բ. Դրան անունով, խնդիրներ Կ. Պոլսի պատրիարքի անունով, ազգանվանիներ տեղային ռահանդապետներին,—ահա բոլորը, ինչ որ անում էին հայերը, որոնց խնդիրները, կարելի է, հէնց իրանց խղճութեան պատճառով մնում էին առանց հետևանքի և ոչինչով չէին փոխում Հայաստանի թշուառ դրութիւնը: Բայց վերջապէս, հայերի համբերութիւնն էլ հատաւ, և նրանք չեն գտնում փրկութեան մի ուրիշ ելք, մի ուրիշ հնար, բացի նրանից, որ իրանց բողոքը յայտնեն զէնքով: Զէյթունի բարձրադիրների վրա բնակվող հայերը ապստամբվեցան—ահա օրվայ նշանաւոր նորութիւնը: Երևելի և ամենից յարգված Պապիկ իշխանը առաջնորդում է ապստամբներին, որոնք այժմ իրանց յարձակումներով սարսափի մէջ են ձգել Վերին—Հայաստանի կողմերը: Մի ուրիշ շարժման կենտրոնը գտնվում է Հին-Բայազէտի հարաւային կողմերում: Ապստամբված հայերի զօրաբաժինը ամենասարսափ կերպով ուժ և զօրութիւն է ստանում: Սկզբում 1200 հոգուց բաղկացած մի խումբ, որ գուբս էր եկել Մուշի գաւառից, մինչև Հին-Բայազէտին մօտենալը, այնքան բազմացաւ, որ նրանց թիւը հասաւ 2,800 հոգու, որոնք որդէն սկսել են գործը: Վանից հաղորդում են, որ այս ապստամբները արդեն եօթը քրքարնակ գիւղ Այդ շարժման տարածվելու օգտին պիտի նպաստէ և այն նշանաւոր իրողութիւնը, որ Զուլամերիկի կողմերում նոյնպէս ապստամբվեցան հայերը (զրկատրպիչ նեստորական տղանդի)*) Նրանք Հանդիսաւոր կերպով ընդունեցին հռչակաւոր Մար-Շիմոնին (**) որպէս իրանց քաղաքական և զինուորական գլխաւոր, և երդուեցան անպայման կերպով հնազանդվել նրան մինչև մահ: Մար-Շիմոնը առաջ տարաւ իր բանակը դէպի Վանի կողմերը Դուրս գալուց առաջ նա գիմեց դէպի առանձին գունդերի հրամանատարները իր ուղերից ճառով, որի մէջ նրանց ուշադրութիւն դարձնում էր այն կէտի վրա, թէ որպէսի «սրբազան նշանակութիւն» ունի սկսվող պատերազմը «ժողովրդի և կրօնի» համար: «Հայերը—ասաց նա—ոչնչացան: Նրանք արիւնաքամ եղան Ճակատագրի ծանր հարուածների տակ: Այժմ ատուածային արդարադատութիւնը զարթեցնում է և մեր ազգը մի նոր կեանքով, որը մենք, այսուամենայնիւ, պէտք է մեր արիւնով ստանանք: Ձեր կուրծ պէտք է լինի միայն զինուորված ուժերի և փաշաների հեա, որոնք կառավարութեան գլխաւորներ են: Բայց ձեզ համար պէտք է մնան որպէս սրբութիւն բոլոր մանուկներ ցեղերի իրաւունքները, և մեր երկրի ամեն մի բնակչի պատիւը ինչ կրօնի և ինչ ազգի պատկանելի նրանք Բարեբանչիւր անկարգութեան համար, որ կարող էր ցնցել մեր գործին, ես կը պատասխանեմ խիստ պատասխանատուութիւն: Նայ որ զինուորվում է Աստուծոյ և ազգի անունով, չը պիտի արատաւորէ իր զէնքը անշահ անգթութեամբ: Ի նկատի ունեցէք այդ բոլորը:» Այս շարժումների պատճառով թիւրքական կառավարութիւնը գտնվում է խիստ անհաստատ դրութեան մէջ: Վանի գլխաւոր նահանգապետ Սամի-փաշան ունի իր ձեռքի տակ զօրքերի շատ անելի մի թիւ, թէև ամենից առաջ վանցիներն է պատանում: Նա ժողովեց, երևում է, ընտիր

*) Այստեղ մի սխալ է անում պ. Բոլշակիցը: որովհետև Զուլամերիկի մէջ նեստորական հայեր չը կան, այլ կան այնտեղ լուսաւորչական հայեր, որոնք բնակվում են այդ լեռնային երկրի անմատչելի բարձրաւանդակների վրա, և այնտեղ գտնված Զօլօ կոչված ասորի ցեղի հետ վարվում են մի տեսակ անկախ գրութիւն: Իսկ Զօլօները խիստ նեստորական են:

**) Մար Շիմոնը նեստորականների պատրիարքն է, որը մի և նոյն ժամանակ ընդունված է որպէս երկրի իշխանը:

Ման. խմբ.